

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«Університет економіки та права
«КРОК»**

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

Університету «КРОК»

**ВИПУСК
двадцять третій**

**До 15-річчя кафедри
економічної теорії**

**Серія
«ЕКОНОМІКА»**

КИЇВ-2010

Т.Т. Ковальчук,
д-р екон. наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
Н.В. Петришина,
канд. екон. наук

Актуалітети політики розвитку національної економіки

У статті досліджуються особливості політики суспільного розвитку в Україні. Актуалітетами, тобто найбільш вагомими засадами політики соціально-економічного розвитку, визначено інноваційний розвиток та національну безпеку. Доведено, що економіка України має будуватися на власній концепції соціально-економічного розвитку.

В статье исследуются особенности политики общественного развития в Украине. Актуалитетами, то есть наиболее весомыми принципами политики социально-экономического развития, определено инновационное развитие и национальная безопасность. Доказано, что экономика Украины должна строиться на собственной концепции социально-экономического развития.

The article considers the peculiarities of social development politics in Ukraine. Aktualitets, that is the most substantial fundamentals of social and economic development politics, fall under the innovational development and national security definition. The article proves that the Ukrainian economics must be constructed on the basis of its own social and economic development conception.

Ключові слова

Політика соціально-економічного розвитку, функції держави, глобалізаційні виклики, національна безпека.

Постановка проблеми

За останні 20 років Україна пережила, щонайменше, дві кардинальні (трансформаційні) зміни: перша – відхід від «радянської республіки» та одержання статусу незалежної держави; друга – перехід від авторитарно-планової економіки на основі тотальної державної власності до ринкової системи, в якій економічна роль і функції держави є принципово іншими. І перша, і друга кардинальні трансформаційні зміни привели до утвердження держави як суспільного інституту, що всіляко сприяє організації, узгодженню, координації та розвитку продуктивних сил, появи у національному господарстві системи ринкових відносин, на базі яких реалізується розмаїття потреб та економічних інтересів суспільства.

Держава, як цивілізаційний феномен, – це всеохоплююча й динамічна система економічних, політичних, законодавчо-правових, соціальних, національно-етнічних, гуманітарних, інформаційних та морально-етичних комунікацій. Зрозуміло, що ця полісистема вирішальним чином впливає на глибинні, базові процеси розвитку суспільства, ключове місце серед яких займає політика суспільного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми формування державної політики економічного розвитку досліджувалися такими видатними економістами ХХ ст., як Дж. Б'юкенен, Р. Солоу, Дж. М. Кейнс, Р. Харрод, П. Семюелсон, Дж. Гелбрейт, М. Фрідмен, Дж. Стігліц. Вони є предметом уваги і таких українських вчених, як Б. Данилишин, М. Долішній, П. Єщенко, З. Варналій, А. Гальчинський, В. Геєць, Я. Жаліло, Т. Ковальчук, С. Мочерний, В. Мунтян, Ю. Пахомов, В. Черняк, М. Чечетов, А. Чухно та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми

Економічний аналіз показав брак (недостатність) теоретичних концепцій, які могли б бути основою наукової розробки державної політики на завершальному етапі ринкових трансформацій, зокрема, в умовах викликів, спричинених світовою економічною кризою.

Формулювання цілей статті

Метою даної статті є визначення необхідності наукової переоцінки державної політики й утвердження політики розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження

Однією з важливих передумов стабільності суспільства, що передбачає ефективне функціонувати в умовах різних зовнішніх впливів, зберігаючи при цьому свою структуру і здатність контролювати процес суспільних змін, є економічна політика [1, с. 76]. Стабільність суспільства забезпечується державою. Стратегічним завданням української держави є формування конкурентоспроможної національної економіки.

Нормативним підґрунтям подальшого економічного розвитку України вважається «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів». Головна мета реалізації цієї стратегії полягає у створенні механізмів реалізації нової державної інноваційно-інвестиційної політики, здійснення узгоджених змін в усіх ланках національної інноваційної системи, підвищення стійкості вітчизняної економіки до тиску зовнішніх чинників.

Для забезпечення сталого розвитку економіки, конкурентоспроможності вітчизняної продукції Україні необхідно забезпечити перехід з групи «країни, які наздоганяють», мінімум до групи країн «помірні інноватори», а за кращих умов – до групи країн «послідовників» [2, с. 175]. Усі згадані переходи оцінюються по комплексному індикатору інноваційного розвитку за Європейським інноваційним табло. Переходи у нову якість мають відбуватися згідно з актуалітетами політики розвитку національної економіки.

Як актуалітети – найбільш вагомі, визначальні засади політики соціально-економічного розвитку, визначаються:

- інноваційний розвиток – органічна складова макроекономічних, соціальних, політичних та інших сучасних процесів;
- національна безпека – сукупність зв'язків і відносин, які характеризують такий стан особи, соціальної групи, суспільства, держави, народу, коли

гарантується їх стійке, стабільне існування, реалізація життєвих потреб, здатність до саморозвитку і прогресу, ефективного протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам [3].

Важливі проблеми незалежного економічного розвитку України пов'язані з тим, що наша держава не зростала крок за кроком природним шляхом, а виникла як уламок могутнього і самодостатнього лише своєю цілісністю політичного та економічного організму – Радянського Союзу.

Коли держава стає одночасно суверенною і незалежною, то тягар самостійного прийняття життєво важливих рішень є особливо важким. Приклад півстолітньої давності – розпад світової колоніальної системи – підтверджує цей висновок. У період масового отримання незалежності колоніальними країнами, що століттями розвивалися під «материнською» опікою метрополій, деякі з них не поборолі труднощів самостійного життя і добровільно повернулися до попереднього стану залежності, прихованого вивіскою співробітництва. Нинішня Британська співдружність є модифікованою Британською імперією. Це далеко не найгірший варіант розвитку. Адже інші країни, наприклад, Центральної Африки, так і не змогли впоратися з проблемами незалежного існування і десятками років втрачали людські, природні та виробничі ресурси у взаємних конфліктах і внутрішніх чварях.

При всіх негативах і помилках перших незалежних двох десятиріч існування України їх не можна оцінити як повністю невдалі. Адже не можна вважати лише історичною випадковістю відсутність внутрішніх збройних конфліктів, збереження територіальної цілісності, освітнього й інтелектуального потенціалу тощо. Надто багато причин могли зумовити втрату будь-якої з цих складових державності.

Найбільш узагальнюючим визначенням, яке відображає стан України як держави на даному етапі розвитку, є поняття «ринково-демократичне суспільство» в тому розумінні, що країна вже не є «уламком» соціалізму. Скільки б не проявлялося в Україні рецидивів і окремих ознак психології державного патерналізму, авторитарного бюрократизму, будь-яких інших проявів адміністративно-планової системи – відхід від неї безповоротний. Нехай деякі параметри суспільного життя поступаються досягненням соціалістичної епохи, але в Україні нема ні політичних сил, ні економічних можливостей, здатних повернути її до попереднього стану.

Можна відзначити і безумовні досягнення в багатьох напрямках українського життя. Наприклад, назавжди зникли поняття черг, товарних дефіцитів, політичного одностовбур'я тощо. Кожен з українських громадян непомітно для себе, але остаточно перестав належати державі як об'єкт власності, а став суб'єктом економічних та всіх інших суспільних відносин. Якби це досягнення було єдиним, то воно все одно переважило б усі інші недоліки.

У сфері безпосередніх економічних зрушень Україна досягає кінця другого десятиліття незалежного існування з гіршими стартовими позиціями, ніж мала після розпаду СРСР. Виявилось, що національний суверенітет і ліквідація комуністичної ідеології самі собою не виводять з лабіринтів відсталості та приниження у широкий світ свободи й процвітання. Країна не перейшла з

«другого» світу до «першого», а опинилися в «третьому», якщо користуватися термінами, які склалися ще в часи поділу людства на два протилежні табори – імперіалістичний та соціалістичний. Приналежність до «третього» світу зводить нанівець переваги суверенітету та демократії, робить неминучими бідність, відсталість, несамостійність, непідйомний тягар боргів, принизливе почуття меншовартості.

Україна за своїми соціально-економічними показниками посідає місце серед бідних країн світу, і далеко не чільне. Ми поступово «проїдаємо» успадкований виробничий потенціал та природні ресурси, не створюючи нічого нового. За всіма параметрами суспільного розвитку наша держава крок за кроком втрачає позиції, які займала раніше.

У сучасній Україні досі немає власної цілісної та послідовної політики розвитку національної економіки. Можливо, це можна пояснити століттями відсутності власної державності.

Жодне суспільство не може жити і тим більше розвиватися без виваженої концепції розвитку кожної зі сфер свого буття. Економіка України має будуватися на власній концепції соціально-економічного розвитку, яка враховує світові досягнення ринково-демократичного напрямку і водночас спирається на віками сформовані в українському суспільстві ментальні і соціальні особливості.

З усіх років незалежного існування у кризовому стані Україна перебувала більшу половину цього часу, а період відновлення економічного зростання не був використаний для здійснення необхідних перетворень і запобігання повторенню кризових явищ.

Причини нинішньої кризи – суто внутрішні, зовнішній вплив лише прискорив спад. Суспільна провина посилюється тим, що держава повторює вдруге ті самі помилки – рівно через десять років після фінансової кризи 1998 р. І тоді, і тепер механізмом стимулювання запозичень під гарантію непевного майбутнього було примусове утримування обмінного курсу гривні до іноземних валют. В обох випадках ця штучна стійкість спиралася лише на оманливу безперервність зовнішніх валютних надходжень і трималася до того моменту, поки ця оманлива стабільність не порушилася. І тоді, і зараз держава не здійснювала жодних заходів для стимулювання чи захисту від нерівної конкуренції вітчизняного виробництва. І тоді, і зараз виробництво перебуває в занепаді.

Оманлива доступність імпорту створювала ілюзію всезагального добробуту. Втім, ілюзія досить реальна – ніхто вже не відбере в українців мільйони сучасних автомобілів та інших приємних атрибутів сучасної цивілізації. Можливо, більш активно ними користувалися одні, а заплатять за це користування інші [4, с. 189].

Економічний простір країни фактично розпався на дві слабко пов'язані сфери. Перша сфера – фінансових спекуляцій – характеризувалася відносно високими прибутками і швидкістю обертання грошей. Другій сфері – виробничій – властиві низькі прибутковості і швидкість обертання грошей, високі ризики в зв'язку з непевністю відносин власності, недостатність попиту і загальна несприятлива кон'юнктура ринку.

Фінансово-економічній кризі вже не можна запобігти, а тим паче ліквідувати її жорсткою монетарною й бюджетною політикою, як це передбачено в антик-

ризних проектах. Навпаки, вкрай необхідно і важливо невідкладно здійснити масштабні фінансові вливання в банківський та реальний сектори економіки, як це робиться у всіх розвинених країнах. Для залучення суспільного багатства в цей оборот необхідним є розвиток фінансових ринків. Досвід свідчить, що країни з більш високим рівнем ВВП на душу населення і більш високими темпами зростання мають більш розвинуті фінансові ринки. Фінансовий розвиток спричиняє прискорення економічного зростання. Саме через фінансові інституції – недержавні пенсійні фонди, страхування, фонди спільного інвестування – має забезпечуватись збереження та примноження заощаджень населення та їх використання як інвестиційного ресурсу держави.

Слід ретельно проаналізувати чинне законодавство щодо гарантування кредитів і механізмів відповідальності позичальників та забезпечити його вдосконалення, визначити для фінансових установ надійний порядок відшкодування збитків у разі неповернення кредитів. Однак у жодному разі не можна згортати кредитну діяльність, бо вона є головною умовою дієздатності сучасної економіки [5, с. 37–38].

Важливо й злободенно послабити бюджетні обмеження, навіть якщо це позначиться на ефективності боротьби зі зростанням цін. Грошову емісію необхідно використати найбільш ефективним шляхом – для збільшення ринкового попиту. Доцільно не просто вливати гроші в економіку, а пропустити їх через бюджетний обіг – саме в цьому закладено очікування стимулюючого ефекту. Державні валютні ресурси необхідно ощадливо, однак сміливо використовувати для рефінансування фінансових установ.

Через дотримання хибної догми щодо інфляції як найбільш небезпечної хвороби в Україні склався режим перманентного стискування грошової маси. Це відчутно загальмувало шлях до розвитку національного виробництва, а також підвищення сукупного платоспроможного попиту населення і його орієнтації на придбання саме вітчизняних, а не імпортованих товарів. Якщо грошова емісія не використовуватиметься на придбання імпортованих товарів та іноземних валют, то вона не може бути шкідливою.

На часі повернути валютно-грошову та курсову політику держави у законне русло, коли її основні параметри обов'язково подаються на затвердження Верховної Ради України. НБУ не має й надалі залишитися єдиною в державі «закритою зоною».

Одночасно зі здійсненням термінових антикризових заходів необхідно активізувати кроки з удосконалення всіх структурних та інституціональних аспектів національної економіки, посилення її конкурентоздатності.

Антикризове стимулювання охоплює стимулювання інновацій – через економічні (включно з податковими пільгами) важелі, створення умов для розвитку інноваційних структур – технопарків, технополісів, технологічних інкубаторів, венчурних фірм та інших форм об'єднання зусиль науки, освіти, виробництва і фінансового капіталу; запровадження механізмів державної підтримки наукових парків як ефективного механізму тісного поєднання науки і виробництва. Побудова системи трансферу технологій з науково-технічного сектору в промисловість передбачає формування інфраструктури інноваційної

взаємодії для розвитку зв'язків між бізнесом та державним науково-технічним сектором.

Існує прямий зв'язок між детінізацією економіки та поліпшенням інвестиційного клімату в Україні. Насамперед, він полягає у тому, що виникнення і розвиток тіньової економіки відбудеться під дією тих же чинників, які погіршують інвестиційний клімат. Поганий інвестиційний клімат стимулює вплив капіталу і бізнесу у «тінь», а тиск на офіційний сектор з боку тіньової економіки, внесення у бізнес кримінальних аспектів, корупції формує надмірні інвестиційні ризики.

Аналіз структури та походження залучених інвестицій свідчить, що їх джерелом усе частіше стають капітали з тіньовим відтінком. Частка інвестицій, залучених в Україну з офшорних зон, постійно зростає. Частка інвестицій з країн, які є офшорними зонами, у загальному обсязі іноземних інвестицій в Україну складає 19%, у тому числі з Кіпру – майже 10%. Усього ж, за оцінками експертів, близько 25% спільних підприємств та від 30 до 55% сукупних іноземних капіталовкладень сформувалися на основі легалізованого вітчизняного капіталу, повернутого в Україну через офшорні компанії.

На часі принципова зміна основної парадигми оподаткування. Більшу частину податків зараз сплачує населення через купівлю споживчих товарів. Необхідно змінити структуру поповнення бюджетів усіх рівнів, перекинувши основне податкове навантаження на високоприбуткові сфери ринкового господарювання. Потребують спрощення механізми нарахування і сплати податків, стимулювання інвестицій у нові технології та запровадження досягнень, удосконалення діяльності контрольно-ревізійної служби України [6, с. 9]. Має бути запроваджено диференційоване для всіх господарських суб'єктів оподаткування прибутку. Необхідно запровадити податок на багатство. Податкова база та методика їх нарахування мають бути ретельно обґрунтовані з тим, щоб врахувати реальну диференціацію рівнів економічного розвитку олігархічних угруповань та інші фактори.

Локомотивом економічного зростання і водночас шляхом вирішення найгостріших соціально-економічних проблем в Україні може бути масове житлове будівництво. Показник забезпечення громадян України житлом у 4 рази менший, ніж відповідні параметри для США, у 2–3 рази – для країн Європи. У США середня родина змінює житло в середньому раз на 5 років, у Західній Європі – раз на 10–12 років, у Росії – на 36, в Україні – один раз на 48 років. Кількість сімей та однаків, які перебували на квартирному обліку у 2007 р. становила 1252 тис. осіб, з них одержали житло лише 17 тис. осіб [7, с. 208; 8, с. 125–132].

Відсутність у людини необхідних житлових умов ускладнена з підвищенням кваліфікації, придбання нових професійних знань і навичок не сприяє зміцненню здоров'я. Все це знижує ефективність праці і зменшує ймовірність стабільного економічного зростання.

Досягнення такого стану, коли кожен громадянин України матиме змогу мешкати у справді сучасному житлі, може стати об'єднуючою національною ідеєю. Карл Маркс в одній зі своїх філософських робіт зазначив, що ідея,

опанувавши масами людей, стає серйозною матеріальною силою. Програма будівництва житла на кошти населення у поєднанні з допомогою держави в змозі стати і стане локомотивом соціально-економічних перетворень у країні.

Цілком погоджуємось з А.А. Чухно в тому, що без бачення і розуміння майбутнього, без віри в нього людина не може жити повноцінно. Тому економічна і соціальна політика держави має бути спрямована на всебічне поліпшення умов життя і праці людини, зростання трудової та політичної активності мас, глибоке усвідомлення кожним єдності інтересів людини і держави, поглиблення віри людей у себе і свою державу. Тому необхідною є програма дій держави, спрямована на істотне покращання життя людей, усвідомлення необхідності руху в майбутнє і шляхів його творення [9, с. 401].

Висновки

Актуальності української політики розвитку національної економіки пов'язані з двома важливими обставинами:

- незавершеністю процесів трансформації при переході до сучасного ринкового господарства з державою як впливового суб'єкта,
- зовнішніми викликами, пов'язаними з глобалізацією та залежністю вітчизняної економіки від зовнішніх впливів.

Література

1. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / [З.С. Варналій, А.Я. Гончарук, Я.А. Жаліло, В.І. Жук, Т.Т. Ковальчук]; під ред. З.С. Варналія. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.
2. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів / Авт.-упоряд.: Г.О. Андрощук, І.Б. Жиляєв, Б.Г. Чижевський, М.М. Шевченко. – К.: Парламентське видавництво, 2009. – 632 с.
3. Економічна енциклопедія: у трьох томах / [відп. ред. В. Мочерний та ін.]. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – Т.2. – 848 с.
4. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи / Я.А. Жаліло, О.С. Бабанін, Я.В. Белінська та ін. – К., 2009. – 516 с.
5. Ковальчук Т.Т. Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика / Т.Т. Ковальчук. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2004. – 638 с.
6. Стефаник І.Б. Нова парадигма розвитку державної, контрольно-ревізійної служби / І.Б. Стефаник // Фінанси України. – 2009. – №9. – С. 3–12.
7. Україна у цифрах у 2007 році. Статистичний збірник / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Вид-во «Консультант», 2008. – 258 с.
8. Волкова О.М. Молодіжне житлове кредитування як метод стимулювання позитивних демографічних процесів в Україні / О.М. Волкова // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №11. – С. 125–132.
9. Чухно А.А. Твори: у 3 т. / А.А. Чухно. – Т. 2: Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика. – К., 2006. – 512 с.

Зміст

Вступне слово 3

Розділ I. Теорія економічного аналізу

Верба Д.В. Еволюція зв'язку між змістом праці та рівнем доходів 4

Ковальчук Т.Т., Петришина Н.В. Актуалітети політики розвитку національної економіки 12

Красота О.В. Соціально-економічні характеристики середнього класу: загальне та особливе 19

Кудінова А.В. Економіка та культура: діалектика взаємозв'язку 31

Радіонова І.Ф. Розвиток інструментарію теорії економічних коливань 37

Січевлюк Л.В. Роль золота у світовій фінансовій системі 46

Ткаченко Н.О. Оцінка зовнішніх ефектів освітньої сфери 51

Фурманюк О.Л. Термінологічний аналіз поняття «економічний механізм підприємства» 60

Розділ II. Теорія економічної політики

Алімпів Є.В. Фінансова трансмісія у дослідженні фінансової політики в Україні 66

Біла І.С. Упорядкування податкової політики в антикризовому регулюванні підприємництва 74

Бурлай Т.В. Інституційні аспекти гальмування економічної конвергенції країн ЄС: уроки для України 82

Волощенко В.С. Модель експортної політики: особливості України 90

Закорчевна Н.Б. Управління використанням водних ресурсів: світова практика та проблеми України 99

Кульбачний С.В. Фінансове програмування у реалізації макроекономічної політики 107

Черевиков Є.Л. Публічно-приватне партнерство як інструмент впливу на економічну ефективність інвестиційних проектів 114

**Розділ III. *Методологія економічних досліджень
та історія економічної думки***

Кириленко В.І., Кириленко Л.М. Еволюція методології економічних досліджень: від політекономії до економічної теорії 124

Колядич О.І. Інституціональна теорія в обґрунтуванні напрямків реформування сфери зайнятості 132

Маслов А.О. Теорії постіндустріального та інформаційного суспільства в контексті інформаційної економіки 140

Тищенко О.П. Еволюція поглядів на державне регулювання економіки 148

Розділ IV. *Методика викладання економічних дисциплін*

Онiщенко Л.М., Дикаренко Н.М. Інноваційні технології як засіб впливу на якість знань студентів 157

Яценко В.С. Врахування культурного розмаїття України при викладанні економіко-географічних дисциплін 166